

ARDA WIRAZ NAMAG

KSIĘGA
O POBOŻNYM WIRAZIE

PODRÓŻE PO NIEBIE
I PIEKLE

ARMORYKA

ARDA WIRAZ NAMAG
KSIĘGA O POBOŻNYM WIRAZIE

ARDA WIRAZ NAMAG

KSIEGA O POBOŻNYM WIRAZIE

przełożył Andrzej Sarwa

**ARMORYKA
SANDOMIERZ**

RELIGIJNE I HISTORYCZNE TEKSTY ŹRÓDŁOWE

Redaktor: Joanna Sarwa

Projekt okładki: Juliusz Susak

Fotografia na okładce: Andrzej Sarwa

Na okładce wykorzystano fragment jednego z obrazów z MARTYROLOGIUM ROMANUM znajdującego się w Bazylice Katedralnej w Sandomierzu (licencja: zezwolenie Biskupa Ordynariusza. Pismo Kurii Diecezjalnej Sandomierskiej Nr 1108/95, z dnia 14 listopada 1995 r.)

© Copyright by Andrzej Sarwa 2005, 2006

Wydawnictwo ARMORYKA

ul. Krucza 16

27-600 Sandomierz

tel (0-15) 833 21 41

e-mail: wydawnictwo.armoryka@interia.pl

<http://www.mandrigo.vip.interia.pl/>

Druk: Drukarnia Diecezjalna Sandomierz

ul. Żeromskiego 4

27-600 Sandomierz

ISBN 978-83-60276-19-8

PRZEDMOWA

O autorze „Arda Wiraz namag”, czyli zaratusztriańskiej „Księgi o pobożnym Wirazie” nic nie wiadomo. Czasami uważa się, iż mógł to być jeden z bogobojnych komentatorów Awesty, żyjący w epoce Sasanidów (224 – 651 r. n.e.), zwykle jednak przyjmuje się, że tekst powstał dopiero w wieku IX n.e. Wskazuje na to głównie słownictwo użyte w „Księdze...”, oraz odniesienia do podboju Iranu przez Aleksandra Wielkiego, czyli wydarzenia paralelne do zawojowania kraju przez muzułmańskich Arabów, którzy – podobnie jak król macedoński – zniszczyli starożytną religię mazdejską. Co prawda, zaratusztrianie aspirowali do uznania ich – podobnie jak chrześcijan i żydów – za tzw. „Lud Księgi”, czyli tych, którzy posiadali spisane autentyczne Boskie objawienie, czego ślady można odnaleźć nawet w „Koranie”, (sura XXII, aja 17) niemniej poddawano ich srogiej dyskryminacji, tak iż znaczna część zaratusztrian wyemigrowała do Indii, gdzie utworzyli zwartą, izolującą się od hinduistów, buddystów i muzułmanów, społeczność znaną pod nazwą Parsów.

Wszakże zaznaczyć należy, iż ścisłe datowanie nie jest możliwe, bowiem najstarsza zachowana kopia utworu datowana jest dopiero na wiek XIV.

Fabula utworu jest nadzwyczaj prosta i nieskomplikowana. Tekst jest monotonny i raczej nudny. Zawiera opisy zaświatów, dokąd pobożny Wiraz się udał, by dowiedzieć się, co czeka nas po śmierci, a jednocześnie zweryfikować prawdziwość zasad wiary mazdejskiej, wyznawanej po zniszczeniu świętych pism zaratusztriańskich przez armię Aleksandra, zasad, które po tym wydarzeniu zachowały się wyłącznie ludzkiej pamięci.

„Arda Wiraz namag” opowiada o tym, jak w świątyni ognia zebrało się wyższe duchowieństwo mazdejskie i oddelegowało pobożnego Wiraza, męża jego siedmiu rodzonych siostr, w zaświaty. Dostał się tam, przyjawszy silny narkotyk sporządzony z konopi i bielunia. Wędrowkę rozpoczął od mostu Czinwad, stanowiącego granicę między życiem doczesnym, a pośmiertnym, następnie obejrzał niebo i niebiańskie rozkosze, a z nieba jego nadprzyrodzeni przewodnicy – aniołowie Srosz i Adur – powiedli go do piekła. Tu ujrzał straszliwe męki grzeszników. Po siedmiu dobach Wiraz obudził się z narkotycznego snu i opowiedział o swojej wędrowce, a jego opowieść została spisana.

Niektórzy przyrównują „Księgę o pobożnym Wirazie” do „Boskiej komedii” Dantego, a nawet – doszukując się między obydwu tekstami paraleli - twierdzą, iż ta święta księga zaratusztrian była dla Dantego inspiracją. Chociaż nie jest to oczywiście niemożliwe, bowiem „Księga...” powstała kilka stuleci wcześniej niż „Boska komedia”, to jednak jest mało prawdopodobne, bowiem Dante raczej na pewno nie miał dostępu do tego sakralnego tekstu zaratusztriańskiego. Za jego czasów o Wschodzie wiedzano jeszcze bardzo mało, a święte księgi zaratusztrian poczęły trafiać do Europy dopiero w wieku XVIII.

Ja natomiast widzę znaczne podobieństwo do chrześcijańskiej literatury pobożnościowej, tak bizantyjskiej, jak i wzorowanej na niej ruskiej. Uderzające są na przykład podobieństwa do XII-wiecznego ruskiego utworu „Wędrowka Bogarodzicy po miejscach męki” (*Хождение Богородицы по мукам*), gdzie nawet opisy poszczególnych mąk piekielnych są identyczne, jak w „Arda Wiraz namag”: *“I ujrzała święta Bogarodzica męża powieszzonego za nogi i czerwie pożerały go, i zapytała anioła: «Kto to jest i jaki grzech popełnił?» - I rzekł do niej archistrateg¹: «To jest ten, który brał odsetki za swe złoto i srebro, by się za to wiecznie*

¹ Archanioł.

mężczył.»

I ujrzała niewiastę powieszoną za ząb, i żmije rozmaite wylazły jej z ust i pożerały ją. I widząc to przenajświętsza zapytała: «Co to za niewiasta, jaki jest jej grzech?» - I odrzekł archistrateg: «To jest ta, która chodziła do swych krewnych i do sąsiadów słuchając, co mówi, i układając słowa nieprzyjazne, budzące swary, by się za to tak tu mężczyła». I rzekła święta Bogarodzica: «Dobrze byłoby człowiekowi temu, gdyby się nie narodził»”.

Współcześni zaratusztrianie nadal głęboko wierzą w prawdziwość przeżyć Wiraza. “Księga...” jest czytowana na zgromadzeniach modlitewnych, budząc wielkie emocje – mężczyźni płaczą, a kobiety krzyczą w przerażeniu, słuchając słów opowieści Wiraza. Uważa się, iż “Księga...” miała potężny wpływ na powstrzymywanie się zaratusztrian od grzechu.

“Arda Wiraz namag” z języka średnioperskiego (pahlawi) została przetłumaczona na nowoperski (w Iranie), sanskryt i gudżarati (w Indiach), angielski, francuski, niemiecki, hiszpański i rosyjski, oraz na ormiański.

Na język polski dokonałem przekładu z tłumaczenia z języka rosyjskiego, autorstwa Alija Iwanowicza Kolesnikowa z roku 1994, oraz tłumaczenia angielskiego Martina Hauga z roku 1917, posiłkując się przekładem hiszpańskim. Tekst został opatrzony przypisami – niektóre z nich przeniosłem z przekładu rosyjskiego, a niektóre są mojego autorstwa. Tekst angielski podzielony jest na rozdziały, podobnie uczyniono w tekście hiszpańskim, Kolesnikow wszakże tego nie uczynił, a ja poszedłem w jego ślady.

Jest to pierwszy polski przekład. Być może nie najlepszy (bo zawsze przekład z przekładu musi w stosunku do oryginału zawierać nieścisłości) niemniej jednak jedyny. Być może ktoś w przyszłości pokusi się o lepsze tłumaczenie. Tymczasem osobom zainteresowanym tematyką zaratusztriańską ofiarowuję do oceny poniższe tłumaczenie.

Andrzej Sarwa

ARDA WIRAZ NAMAG

KSIĘGA O POBOŻNYM WIRAZIE

W imię Boga!

Powiadają, że niegdyś pobożny Zarduszt² rozpowszechnił na ziemi wiarę, którą otrzymał od Boga. I póki nie minęło trzysta lat, wiara owa była czysta, a ludzie wolni od wątpliwości.

Następnie przeklęty i bezbożny Zły Duch³, by zasiał w ludziach zwątpienie w kwestiach wiary, nasał na Iran przebywającego w Egipcie *Rzymianina* Aleksandra⁴, aby uczynił spustoszenie i sprowadził

² Zarduszt — prorok Zaratusztra (z greckiego Zoroaster) z rodu Spitamy, żył około 1000 r. p.n.e., twórca religii zaratusztriańskiej (zoroastryjskiej) — inaczej zaratusztrianizmu, zoroastryzmu lub mazdaizmu.

³ Zły Duch - Angra-Mainju, inaczej Aryman – przeciwnik Ahuramazdy – jedyne, niestworzonego, istniejącego wiecznie Stworzyciela wszystkiego co dobre. Aryman to pierwotny twórca wszystkiego co złe. Owe dwie istoty stawiają każdego człowieka przed wyborem między dobrem, a złem. W świętych tekstach można znaleźć bardzo ciekawe i obszerne opowieści o powstawaniu widzialnego świata. Informują one, że na początku była jasność i ciemność oddzielone od siebie otwartą pustą przestrzenią. W jasności znajdującej się ponad ciemnością przebywał Ahura Mazda (Ormazd, Ohrmazd, Ormuzd) – po polsku: Pan Mądry, w ciemności natomiast Angra Mainju (Anra Mainju, Ahriman, Aryman). Ahura Mazda był świadom istnienia złego ducha, ten ostatni natomiast nie miał pojęcia o istnieniu Pana Mądrego (można zatem przypuszczać, iż Ahura Mazda jest Bogiem Najwyższym, Angra Mainju natomiast, chociaż może w nieznacznym stopniu, to jednak ustępuje mu w hierarchii bytów). Angra Mainju widział natomiast jasność i chciał ją opanować. Doszło wówczas do walki między Ahurą Mazdą, a Złym Duchem, w której ten ostatni został pokonany. Nie zrezygnował wszakże z walki przeciwko Dobru i przeciw wszystkiemu, co Dobro stworzyło, i po prze-granej walce zapowiedział, iż będzie niszczył wszystko, co Pan Mądry powoła do istnienia. Ahura Mazda mając świadomość potęgi i ogromu zagrożenia ze strony Angra Mainju, zawarł z nim rodzaj rozejmu, póź-niej jednak przepędził Złego Ducha do ciemności, będącej właściwym dlań miejscem.

⁴ Mowa tu o Aleksandrze Macedońskim, który m.in. podbił Egipt; Persowie “Rzymianami” zwali Greków.

strach. Zabił on irańskiego szacha⁵, zburzył pałac cesarski, spustoszył państwo. Zaś księgi święte, a w ich liczbie Awestę i Zend⁶, które były napisane złotymi literami na specjalnie wyprawionych skórkach wołowych, i które prze-chowywano w „Zamku Pism”⁷ w Stachri (Stakhar) (skąd wiódł swój ród Ardaszyr Papakan⁸, ów

⁵ W 331 r. p.n.e. armia Aleksandra Macedońskiego pokonała Persów. W jej wyniku Dariusz III Kodoman (336-330 p.n.e.) ostatni król perski z dynastii Achemenidów, poniósł klęskę, w jej wyniku zawiązał się spisek pałacowy i w roku 330 szach został zamordowany.

⁶ *Awesta*, jaką dziś posiadamy w wydaniach europejskich, składa się z dwóch działów: z wielkiej – właściwej *Awesty* i z małej *Awesty* - zwanej *Chorda-Awesta* (*Khorda-Avesta*, *Xorda Avesta*). W skład właściwej *Awesty* wchodzi trzy części: *Wendidad*, *Wispered* i *Jasna*: pierwsza i trzecia zajmują się legendami i przepisami prawnymi, druga jest księgą liturgiczną.

Wendidad stanowiący najobszerniejszą część *Awesty*; podzielony jest na rozdziały czyli *Fargardy*. Traktuje on o sposobach oddalania złych duchów, zawiera podania o czasach pierwotnych, oraz przestrogi i wskazówki, odnoszące się do rolnictwa i hodowli bydła. *Wispered* jest zbiorem pieśni, które są, zdaje się, ułomkami tylko, należącymi do części trzeciej. W skład *Jasnej* (*Yasna*) wchodzi hymny zwane *Gathy*. *Gathy* pisane są wierszem i osobnym dialektem, którego używali niegdyś prawdopodobnie mieszkańcy Merwu (Muru). Archaiczność języka wskazuje, że *Gathy* są najdawniejszym pomnikiem piśmiennictwa irańskiego; różnorodność stylu daje do myślenia, iż nie są dziełem jednego autora. Co do treści, *Gathy* nie stanowią całości: traktują o rozmaitych przedmiotach, przeważnie jednak zawierają część dogmatyczną.

Chorda-Awesta składa się z pieśni i modlitw, które zwyczajnie odmawiają wyznawcy zaratusztrianizmu. Jest to książka do nabożeństwa. Każda prawie pieśń i modlitwa nosi osobną nazwę, z wyjątkiem tak zwanych *ja sz t ó w*, będących hymnami religijnymi, a których jest dwadzieścia jeden i które stanowią pewną całość. Zaratusztrianie dzisiejsi posiadają, wszystkie te dawne pisma irańskie, lecz w innym układzie. I tak ich księgą liturgiczną jest tak zwana *Wendidad Sade*. Księga ta podzielona jest na rozdziały, z których każdy zawiera wyjątki z różnych części *Awesty* i odmawia się w pewne dni uroczyste i przy stosownych obrzędach. *Wendidad Sade* zawiera tekst tylko w języku awestyjskim. Posiadają również zaratusztrianie oddzielne części tak wielkiej jak i małej *Awesty*, lecz obok tekstu awestyjskiego umieszczony jest zawsze tekst w języku pahlawi wraz z komentarzami; taki układ jest kanonicznym dla ich studiów teologicznych, ponieważ język awestyjski jest dla nich niezrozumiałym.

⁷ Archiwum królewskie.

⁸ Ardaszyr Papakan (226-241 p.n.e.) — pierwszy "król królów", czyli szach z dynastii

podły, występny, grzeszny, niemoralny *Rzymianin* Aleksander z Egiptu) zabrał i spalił. Zabił też wielu wyższych kapłanów i sędziów, cherbedów i mobedów⁹, wyznawców zaratusztrianizmu, gorliwych wier-nych i mędrców Iranu.

Aleksander posiał nienawiść, wzbudził rozruchy i zamęt między irańskimi wielmożami i panami, którzy stali się wrogami jeden dla drugiego, ale sam też został pokonany¹⁰ i znalazł się w piekle. Potem wśród ludności Iranu zaczęły się właśnie, zamieszki i wojna domowa, bowiem nie było ni szacha, ni pana, ni przywódcy, ni kapłana, obznajomionego z religią, dlatego też ludzie zwątpili w istnienie Boga. Wówczas właśnie pojawiły się na świecie wszelkiego rodzaju fałszywe nauki, obce wierzenia, herezje, wątpliwości i bezprawie.

Taki stan rzeczy istniał do czasu narodzin błogosła-wionego, sławnego Adurbada (syna Maraspenda¹¹), któ-ry, jak nakazywała tradycja religijna,

sasanidzkiej.

⁹ Cherbedowie i mobedowie — stopnie w hierarchii duchownej, pierwsi to kapłani-nauczyciele, nauczający zasad wiary i sprawujący funkcje liturgiczne, drudzy to “naczelnicy magów”, sprawujący funkcje administracyjne.

¹⁰ Nie jest to prawda, ponieważ Aleksander Macedoński umarł w pełni sławy 10 czerwca 323 p.n.e.

¹¹ Adurbad syn Maraspenda — zaratusztriański najwyższy kapłan, mobed mobedów, współczesny szacha Szapura II (309-379 n.e.), który bronił czystości wiary

poddał się obrzędowi ordalii, polegającemu na tym, iż wylano mu roztopioną miedź na pierś¹², i który przeprowadził szereg procesów sądowych nad niewierzącymi i heretykami.

W kwestiach wiary zaratusztriańskiej panowało zamieszanie, ludzie byli owładnięci wątpliwościami, a część magów¹³ i kierowników duchowych martwiła się i smuciła z tego powodu. Wówczas to do świątyni zwycięskiego Ognia Farnbaj¹⁴ zwołali oni zgromadzenie, podczas którego po długich obradach zdecydowali tak: „Należy znaleźć sposób, by jeden z nas udał się w zaświaty i przyniósł wieści ze sfery duchowej, a wówczas ludzie obecnie żyjący dowiedzieliby się, czy nasze modlitwy, ceremonie poświęcenia zboża, hymny religijne, obyczaje obmywania i oczyszczania docierają do aniołów czy do demonów, i czy aniołowie pomogą naszym душom, czy też nie”.

w sporach z heretykami.

¹² Ordalia roztopioną miedzią to inaczej „sądy boże”, czyli poddawanie próbom ognia, wody, pojedynku z przeciwnikiem; poddanie próbie roztopionej miedzi miało na celu potwierdzenie bądź obalenie prawdziwości słów Adurbada.

¹³ Magowie - ortodoksyjni kapłani późnego zoroastryzmu, w tekście rosyjskim używane jest określenie mówiące o „przewodnikach wiary”, czy „kierownikach duchowych”, lecz bez wątpienia chodzi tu o magów.

¹⁴ Ogień Farnbaj — jeden z trzech Wielkich Świętych Ognia w Iranie - ogień stanu kapłańskiego. Świątynia tego ognia znajdowała się w Parsie. Dwa inne Wielkie Ognie — Gusznaśp i Burzen-Michr — należały do stanu rycerskiego i rolniczego.

Uzyskawszy zgodę kierowników duchowych, uczestnicy rady zwołali wszystkich ludzi do świątyni ognia Farnbaj i wybrali spośród nich siedmiu mężów, którzy bardziej niż inni wierzyli w Boga i gorliwie wyznawali zaratusztriańską religię, byli też od innych cnotliwsi i pobożniejsi w myślach, słowach i działaniach¹⁵. Mężom oznajmiono: „Siadajcie i sami wybierzcie spośród was jednego, który by do tej sprawy podchodził jak najlepiej, był bezgrzeszny i doskonały”.

Owych siedmiu mężów zasiadło i wyłoniło spośród siebie trzech, a spośród tych trzech — jednego noszącego imię Wiraz, zwanego także Wech-Szapur¹⁶.

Wówczas Wiraz, dowiedziawszy się o takiej decyzji, podniósł się, złożył ręce na piersiach i rzekł: „Jeżeli wy, zaratusztrianie, tego chcecie, to nie podawajcie mi mang¹⁷ wbrew mojej woli, zanim wpierw nie poddacie mnie ordalii, wypróbując mnie włócznie. Jeżeli wyrzucona włócznia trafi we mnie,

¹⁵ „Dobre myśli”, „dobre słowa”, „dobre czyny” to trzy moralne zasady zaratusztrianizmu, którymi w życiu ziemskim powinien kierować się każdy wierzący.

¹⁶ Wech-Szapur — mobed i komentator Awesty z czasów sasanidzkiego szacha Chosrowa I Anuszirwana (531-579 n.e.).

¹⁷ Mang lub bang — narkotyk wytwarzany z konopi indyjskich (*Cannabis indica*) i bielunia dziędzierzawy (*Datura stramonium*).